

Умови забезпечення екологічної сфери сталого регіонального розвитку України
Conditions for environmental sustainable regional development in Ukraine

И. В. Ропотан, здобувач Луцького національного політехнічного університету, м. Луцьк, Україна

I. V. Ropotan, competitor, politehnychnoho Lutsk National University, Lutsk, Ukraine

Анотація

На сучасному етапі історичну перспективу людства насамперед визначає екологічний фактор. Стає очевидним вплив екологічних умов на розвиток усіх без винятку компонентів соціуму.

Саме це визначає необхідність розробки нової еколого-економічної концепції, розвиток і реалізація якої на практиці законодавчими і виконавчими структурами буде сприяти «екологізації» мислення і перегляду багатьох стереотипів у процесах прийняття еколого-орієнтованих рішень.

Abstract

At present a historical perspective of humanity primarily determines ecological factor. It becomes obvious effect of environmental conditions on the development of each and every component of society. This is what determines the need to develop a new ecological-economic concept, development and implementation is in practice the legislative and executive bodies will promote "greening" of thinking and viewing the many stereotypes in decision-environmental-oriented solutions.

Ключові слова: сталий розвиток, регіональний, конвергетивно-дивергетивні процеси, фінансове забезпечення.

Keywords: sustainable development, regional konverhetyvno-dyverhetyvni processes financial support.

Фінансування природоохоронних заходів, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини являється важливою умовою забезпечення сталого регіонального розвитку України. Проведемо діагностику регіональних диспропорцій за екологічною складовою сталого розвитку, яка базується на оцінці частки витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за рахунок державного та місцевих бюджетів; частки фактично сплачених екологічних зборів у % до нарахованих; капітальних інвестиції та поточних витрат підприємств, організацій, установ (на одну особу) на охорону та раціональне використання природних ресурсів, на охорону атмосферного повітря і зміни клімату; на очищення зворотних вод; на поводження з відходами; на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод; на

збереження біорізноманіття і середовища існування; на зниження шумового і вібраційного впливу; на радіаційну безпеку (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам) ; на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування. Система показників фінансового забезпечення екологічної сфери у 2012 році представлено у табл. 1. диспропорції у фінансуванні екологічної складової сталого розвитку регіонів України подані у табл. 2.

На сучасному етапі обсяги капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища характеризуються найвищою диференціацією. У першу чергу це пов'язано з тим, що основним джерелом формування таких інвестицій є власні кошти підприємств. Утім згадане джерело є доволі незначним, позаяк, нині, значна частка підприємств в Україні збиткова.[1, с.11]

Загалом упродовж 2012р. витрати на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами становили 20514,0 млн. грн. (без ПДВ), що на 11% більше рівня 2011р. (табл. 3)

Таблиця 1.

**Система показників діагностики конвергетивно-дивергетивних процесів
фінансового забезпечення екологічної сфери сталого розвитку регіонів у 2012 році**

Регіони	Частка витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за рахунок державного та місцевих бюджетів	Частка фактично сплачених екологічних зборів у % до нарахованих	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів на одну особу, грн.	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на охорону атмосферного повітря і зміни клімату	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на очищення зворотних вод	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на поводження з відходами	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на захист і реабілітацію грунту, підземних і поверхневих вод	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на збереження біорізноманіття і середовища існування	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на зниження шумового і вібраційного впливу	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на радіаційну безпеку (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам)	Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування
Україна	3,2	79,9	476,2	101,4	145,0	136,1	32,5	8,7	1,8	41,3	1,4
А Р Крим	9,1	102,4	461,0	243,7	78,2	27,0	72,0	23,4	0,0	0,0	0,2
Вінницька	1,3	90,9	118,0	35,4	41,4	17,4	10,7	0,1	12,0	0,0	0,0
Волинська	9,7	95,7	103,0	30,9	47,9	9,9	0,4	14,0	0,0	0,0	0,1
Дніпропетровська	0,3	83,7	1722,4	220,6	339,7	982,2	145,4	8,3	0,5	1,5	1,7
Донецька	1,5	62,1	821,1	266,0	289,0	205,2	44,6	4,3	0,0	0,1	1,3
Житомирська	0,9	95,6	71,6	1,0	40,9	18,9	8,9	1,5	0,0	0,0	0,0
Закарпатська	15,3	87,3	55,7	0,9	30,3	3,9	6,0	2,5	0,1	0,0	0,0
Запорізька	1,3	88,7	847,7	304,0	248,9	85,4	191,8	4,8	0,1	0,7	0,8
Ів.-Франківська	2,9	90,7	240,7	31,5	149,3	9,7	14,5	1,7	0,4	0,0	13,2
Київська	28,1	82,4	1290,5	58,9	130,4	79,9	18,0	6,3	0,0	999,1	0,6
Кіровоградська	3,6	102,2	61,7	8,0	46,5	1,8	2,8	2,3	0,1	0,0	0,0
Луганська	1,9	81,9	1206,3	57,4	250,4	176,6	9,1	28,6	0,0	0,7	0,0
Львівська	6,8	87,1	120,6	48,4	37,8	13,2	18,1	0,0	0,4	0,0	0,2
Миколаївська	0,7	74,7	691,3	9,5	116,1	432,0	0,1	14,7	0,0	104,9	1,9
Одеська	1,5	99,5	159,9	11,3	38,1	58,2	23,2	0,8	24,6	0,0	3,6
Полтавська	3,4	86,1	443,1	102,9	303,0	44,5	6,6	9,6	0,0	0,0	0,0
Рівненська	4,5	82,4	257,6	11,7	183,4	55,0	4,5	6,9	0,0	3,3	0,0
Сумська	3,7	97,7	250,8	65,4	128,2	34,1	8,4	10,4	0,0	0,0	0,6
Тернопільська	16,9	89,4	15,8	0,1	9,4	4,5	0,3	1,3	0,0	0,0	0,3
Харківська	12,3	95,3	414,6	230,1	103,1	21,4	17,4	15,2	0,0	1,7	5,0
Херсонська	6,3	98,8	98,7	1,5	52,7	26,5	0,1	16,6	0,0	0,0	1,6
Хмельницька	6,2	84,4	672,5	4,4	49,6	22,2	0,4	2,4	0,0	12,4	0,1
Черкаська	0,4	97,0	77,3	7,8	64,3	8,1	0,6	0,2	0,0	0,0	0,0
Чернівецька	1,8	83,6	61,7	0,3	29,3	22,0	2,6	10,7	0,0	0,0	0,1
Чернігівська	19,4	90,9	261,0	89,0	91,3	50,2	4,8	15,7	0,0	0,4	0,7
м.Київ	0,6	91,6	373,6	63,2	194,8	137,9	9,7	19,8	0,0	16,8	2,2
м.Севастополь	0,7	132,6	241,7	8,5	165,2	25,8	1,5	0,0	0,0	0,0	0,1

Таблиця 2.

Регіональні диспропорції у фінансуванні екологічної складової сталого розвитку регіонів України у 2012 р.

Показники	Максимальне значення	Мінімальне значення	Рівень диспропорції, разів
Частка витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за рахунок державного та місцевих бюджетів	28,050 Київська	0,300 Дніпропетровська	93,500
Частка фактично сплачених екологічних зборів у % до нарахованих	132,588 м. Севастополь	62,136 Донецька	2,134
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів на одну особу, грн.	1722,387 Дніпропетровська	15,842 Тернопільська	108,724
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на охорону атмосферного повітря і зміни клімату на одну особу, грн	303,958 Запорізька	0,055 Тернопільська	5505,303
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на очищення зворотних вод на одну особу, грн	339,748 Дніпропетровська	9,389 Тернопільська	36,185
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на поводження з відходами на одну особу, грн	982,187 Дніпропетровська	1,835 Кіровоградська	535,144
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод на одну особу, грн	191,785 Запорізька	0,075 Миколаївська	2556,705
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на збереження біорізноманіття і середовища існування на одну особу, грн	28,599 Луганська	0,024 Львівська	1212,428
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на зниження шумового і вібраційного впливу на одну особу, грн	24,551 Одеська	0,000 Волинська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька	-
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на радіаційну безпеку (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам) на одну особу, грн	999,086 Київська	0,000 Житомирська, Черкаська	-
Капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування на одну особу, грн	13,209 Івано-Франківська	0,000 Луганська, Полтавська	-

У структурі витрат на охорону навколишнього природного середовища найбільшу питому вагу у 2012 р. становлять поточні витрати 13924,7 млн.грн., або 68%, капітальні інвестиції –6589,3 млн.грн., або 32%.

Таблиця 3

Витрати на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування, млн. грн

Витрати на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування	Фактично витрачено у			
	2011		2012	
	Капітальні інвестиції	Поточні витрати	Капітальні інвестиції	Поточні витрати
Усього у тому числі за рахунок	6451,0	12039,7	6589,3	13924,7
коштів державного бюджету	285,0	314,3	89,5	343,2
<i>з них кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища</i>	63,5	19,2	50,2	7,5
коштів місцевих бюджетів	347,6	113,4	371,5	116,1
<i>з них кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища</i>	259,5	40,5	262,1	40,2
власних коштів підприємств та організацій	4297,6	11598,5	3893,0	13452,4
Інших джерел фінансування	1520,8	13,5	2235,3	13,0

¹ БезПДВ

Найбільшою частка витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за рахунок державного та місцевих бюджетів була у Київській обл. (28,050%), найменшою у Дніпропетровській обл. (0,300). Зафіксований рівень диференціації досить значний – 93,5 рази.

Структура поточних та капітальних витрат на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування представлена на рис. 1.

За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів було освоєно 7,0% капітальних інвестицій і здійснено 3,3% поточних витрат. Основним джерелом фінансування витрат на охорону довкілля, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств та організацій – відповідно 59,1% і 96,6%.

Понад 80% капітальних інвестицій від сумарного обсягу по країні було освоєно підприємствами, які зареєстровані у Київській (1948,8 млн.грн.), Дніпропетровській (986,6 млн.грн.), Донецькій (910,8 млн.грн.), Харківській (608,0 млн.грн.), Луганській (519,4 млн.грн.) та Запорізькій (453,3 млн.грн.) областях.

Рис. 1. Структура поточних та капітальних витрат на охорону навколишнього природного середовища за джерелами фінансування у 2012 р., %.

Разом з тим найбільші регіональні розбіжності зафіксовані щодо капітальних інвестицій та поточних витрат підприємств, організацій, установ на: охорону атмосферного повітря і зміни клімату (5505,303 рази); захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод (2556,705 рази); збереження біорізноманіття і середовища існування (1212,428 рази); поводження з відходами (535,144 рази); охорону та раціональне використання природних ресурсів (108,724 рази); очищення зворотних вод (36,185 рази).

Структура поточних витрат за напрямками природоохоронних заходів у 2012 р подана у табл. 5.

Більше 60 % поточних витрат від загальної суми по країні було припадає на підприємства Дніпропетровської (4118,8 млн.грн.), Донецької (2302,7 млн.грн.), Запорізької (1173,4 млн.грн.), Луганської (1150,6 млн.грн.), Полтавської (629,7 млн.грн.) областей та м. Київ (961,2 млн.грн.).

Таблиця 5

Структура поточних витрат
за напрямками природоохоронних заходів у 2012 р.

Поточні витрати за напрямками природоохоронних заходів	Фактично витрачено ¹			
	Капітальні інвестиції		Поточні витрати	
	млн.грн.	у % до загального обсягу	млн.грн.	у % до загального обсягу
Усього у тому числі	6589,3	100,0	13924,7	100,0
охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	2462,7	37,4	1341,5	9,6

очищення зворотних вод	846,9	12,8	6195,1	44,5
поводження з відходами	730,5	11,1	4756,2	34,2
захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	540,5	8,2	743,5	5,3
зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів для охорони праці)	33,4	0,5	118,2	0,8
збереження біорізноманіття і середовища існування	15,8	0,2	384,7	2,8
радіаційна безпека	1922,1	29,2	80,6	0,6
науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	6,1	0,1	63,7	0,5
інші напрями природоохоронної	31,3	0,5	241,2	1,7

¹ Без ПДВ

Зазначимо, що фінансове забезпечення екологічної складової сталого розвитку регіону, в основному здійснюється за рахунок коштів екологічних зборів. Податковий кодекс регламентує сплату податку господарюючими суб'єктами за забруднення довкілля та порушення природоохоронного законодавства. «Екологічний податок». Він охоплює всі екологічні платежі за спеціальне використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища. Розмір екологічних платежів, що були пред'явлені у 2012р. підприємствам, організаціям та установам країни за забруднення навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства складає 2047,9 млн.грн., з них 2028,6 млн.грн. становить екологічний податок та 19,3 млн.грн. – штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства (табл. 6).

Понад 68% екологічного податку країни припадає на платежі за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення, 28% – за розміщення відходів, 4% – за скиди забруднюючих речовин у водойми.

Підприємствами, організаціями, установами країни фактично сплачено протягом 2012р. 1951,0 млн.грн. екологічних платежів (з урахуванням погашення заборгованості за попередні роки), що становить відповідно 95,3% від загальної суми пред'явлених екологічних платежів.[2, с. 58]

Таблиця 6

Екологічні платежі¹, млн. грн

Екологічні платежі	Пред'явлено до сплати	Фактично сплачено
Екологічний податок - усього	2028,6	1931,2
у тому числі за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	1386,8	1317,0
у тому числі стаціонарними джерелами забруднення	1272,0	1210,9
пересувними джерелами забруднення	114,8	106,1
скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	74,3	73,2
розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	567,5	541,0
Штрафні санкції за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища	19,3	19,8

¹ Без ПДВ

Фактично сплачені екологічні платежі підприємств, що зареєстровані у Донецькій, Запорізькій областях та м.Києві, становлять майже 55% від загальної суми сплачених екологічних платежів в Україні. Однак щодо частки фактично сплачених екологічних зборів у % до нарахованих, то найбільша податкова дисципліна була характерна для м. Севастопіль (132,588 %) , найменша – для Донецької обл. (62,136 %). Рівень диференціації 2,134 рази.

Рейтинг регіонів за рівнем фінансового забезпечення екологічної сфери сталого розвитку регіонів України у 2012 р. представлений на рис. 2.

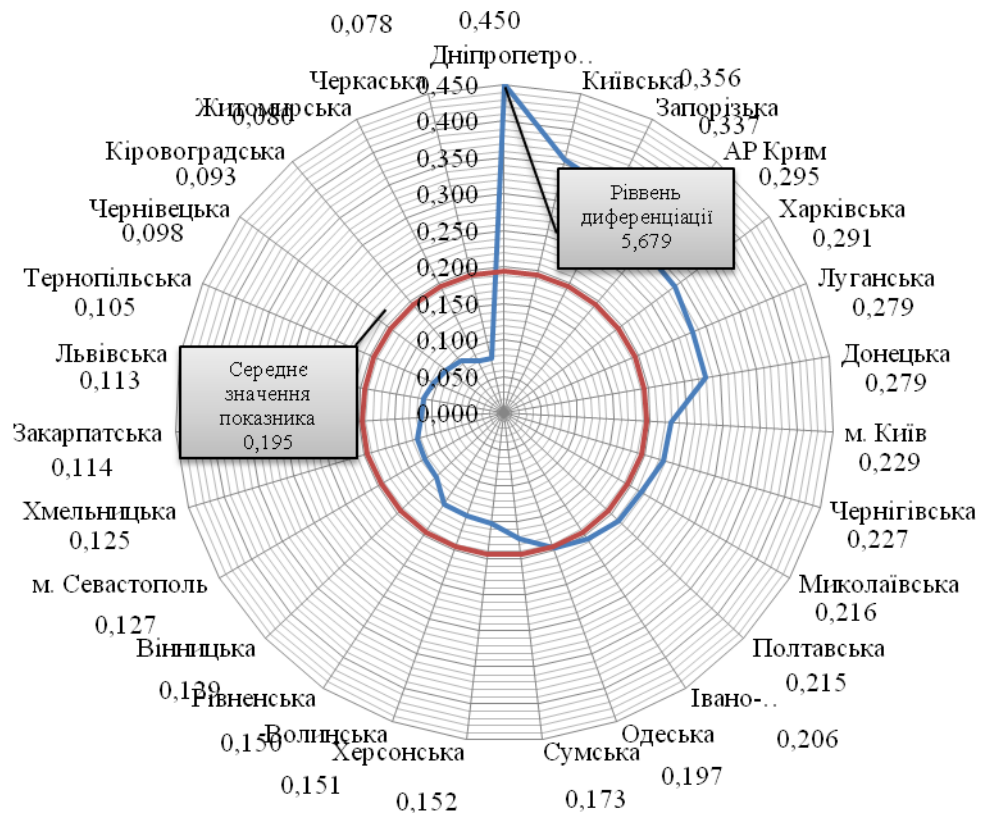

Рис. 2. Рейтинг регіонів за рівнем фінансового забезпечення екологічної сфери сталого розвитку регіонів України у 2012 р.

Наразі лідируючі позиції у фінансовому забезпеченні екологічної сфери у 2012 році належали Дніпропетровській (значення індексу складає 0,450 в.п), Київській (0,356 в.п), Запорізькій (0,337 в.п), областям. У той же час, найнижчими є показники фінансового забезпечення екологічного розвитку у Черкаській (0,078 в.п), Житомирській (0,080 в.п), Кіровоградській (0,093 в.п) областях.

На сучасному етапі обсяги фінансового забезпечення екологічної сфери сталого розвитку регіону поступово зростають. Однак це не вказує на те, що ці обсяги є достатніми. На фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища також можуть використовуватися власні кошти підприємств, установ та організацій (реалізацію інноваційних проектів, розробку нормативів, здійснення організаційних і культурологічних заходів, модернізацію виробничих проектів, заміну енергетичних ресурсів на екологічно чисті види енергії, використання відновних видів природних ресурсів у виробничих цілях та заміну їх синтетичними тощо). Відмітимо, що суб'єкти підприємницької діяльності реалізують природоохоронні заходи за умови, що це вигідно і дає прибуток. Розробка відповідних засобів економічного стимулювання та їх законодавче закріплення дали б можливість вирішувати цю проблему з урахуванням передусім екологічних пріоритетів.[3, с. 498]

Література

- 1.Чугунов І.Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / І.Я. Чугунов, І.В. Запатріна // Фінанси України.– 2008.–№5.– С.3-14.
- 2.Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ – II) впровадження», USAID. – К., 2013. – 73 с. (С. 58)
- 3.Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання України, 2005. –498 с.

Literatura

- 1.Chugunov I.Ya. Rozvy`tok programno-cil`ovogo metodu planuvannya byudzhetu / I.Ya. Chugunov, I.V. Zapatrina // Finansy`Ukrayiny`.– 2008.– #5.– S.3-14.
- 2.Byudzhethny`j monitory`ng: Analiz vy`konannya byudzhetu za 2012 rik / [Zubenko V. V., Samchy`ns`ka I.V., Rudy`k A.Yu. ta in.]; IBSED, Proekt «Zmicznennya miscevoyi finansovoyi iniciaty`vy` (ZMFI – II) vprovadzhennya», USAID. – K., 2013. – 73 s. (S. 58)
3. Regiony` Ukrayiny`: problemy` ta priory`tety` social`no-ekonomichnogo rozvy`tku: Monografiya / Za red. Z.S.Varnaliya. – K.: Znannya Ukrayiny`, 2005. –498 s.